

QO‘QON SIVILIZATSIYASINING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI: TARIXIY-MADANIY MEROS VA ZAMONAVIY TARAQQIYOT OMILLARI

Qo‘qon davlat universiteti 1-kurs talabasi
Abdunosirov Ozodbek Abdumansur o‘g‘li

abdunosirovozodbek759@gmail.com

Maroziqov Akmaljon Abdurashidovich.

Qo‘qon davlat universiteti o‘qtuvchisi

marozikov.akmal@gmail.com

+998901501412

Annotatsiya: Mazkur maqolada Qo‘qon sivilizatsiyasining shakllanishi, uning Markaziy Osiyo tarixidagi o‘rni hamda bugungi kundagi ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda Qo‘qon xonligi davrida shakllangan davlat boshqaruvi, ilm-fan, hunarmandchilik, me‘morchilik, savdo aloqalari va ma‘naviy qadriyatlarning zamonaviy O‘zbekiston taraqqiyotidagi o‘rni o‘rganildi. Tadqiqot davomida tarixiy-qiyosiy, tizimli tahlil, manbashunoslik va ilmiy umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Natijalarga ko‘ra, Qo‘qon sivilizatsiyasi bugungi kunda milliy o‘zlikni anglash, turizmni rivojlantirish, madaniy merosni asrash va yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda muhim omil bo‘lib xizmat qilishi aniqlandi. Shuningdek, Qo‘qon madaniy muhiti zamonaviy urbanizatsiya va madaniy diplomatiya jarayonlarida ham strategik ahamiyatga ega ekanligi asoslab berildi.

Kalit so‘zlar: *Qo‘qon sivilizatsiyasi, Qo‘qon xonligi, madaniy meros, tarixiy taraqqiyot, milliy qadriyatlar, hunarmandchilik, turizm, ma‘naviyat, Markaziy Osiyo.*

Аннотация: В данной статье научно анализируются процесс формирования Кокандской цивилизации, её место в истории Центральной Азии, а также её современное социальное, культурное и экономическое значение. В исследовании изучена роль системы государственного управления, науки, ремесленничества, архитектуры, торговых связей и духовных ценностей, сформировавшихся в период Кокандского ханства, в развитии современного Узбекистана. В ходе исследования были использованы историко-сравнительный метод, системный анализ, источниковедение и методы научного обобщения. По результатам исследования установлено, что Кокандская цивилизация в настоящее время служит важным фактором в формировании национального самосознания, развитии туризма, сохранении культурного наследия и воспитании молодого поколения в духе патриотизма. Также обосновано, что культурная среда

Коканда имеет стратегическое значение в процессах современной урбанизации и культурной дипломатии.

Ключевые слова: *Кокандская цивилизация, Кокандское ханство, культурное наследие, историческое развитие, национальные ценности, ремесленничество, туризм, духовность, Центральная Азия.*

Abstract: This article scientifically analyzes the formation of the Kokand civilization, its role in the history of Central Asia, and its contemporary social, cultural, and economic significance. The study examines the role of state governance, science, craftsmanship, architecture, trade relations, and spiritual values formed during the Kokand Khanate in the development of modern Uzbekistan. During the research, historical-comparative, systematic analysis, source-study, and scientific generalization methods were employed. The results indicate that the Kokand civilization currently serves as an important factor in strengthening national identity, developing tourism, preserving cultural heritage, and educating the younger generation in the spirit of patriotism. Furthermore, it is substantiated that the cultural environment of Kokand possesses strategic importance in the processes of modern urbanization and cultural diplomacy.

Keywords: *Kokand civilization, Kokand Khanate, cultural heritage, historical development, national values, craftsmanship, tourism, spirituality, Central Asia.*

Kirish. Markaziy Osiyo hududi qadimdan buyuk sivilizatsiyalar beshigi sifatida e‘tirof etilgan. Ushbu hududda shakllangan davlatlar nafaqat siyosiy va iqtisodiy rivojlanish, balki ilm-fan, madaniyat, san‘at va ma‘naviy hayotning taraqqiyotiga ham ulkan hissa qo‘shgan. Ana shunday tarixiy markazlardan biri Qo‘qon sivilizatsiyasi hisoblanadi. XVIII–XIX asrlarda shakllangan Qo‘qon xonligi qisqa tarixiy davr ichida Markaziy Osiyoning eng yirik siyosiy va madaniy markazlaridan biriga aylangan.

Qo‘qon shahri Buyuk ipak yo‘lining muhim nuqtalaridan biri sifatida savdo-iqtisodiy munosabatlarning rivojlanishiga xizmat qilgan [6,84]. Bu hududda ilm-fan, adabiyot, me‘morchilik va hunarmandchilik yuksak taraqqiy etgan. Ayniqsa, Qo‘qon xonligi davrida masjid, madrasa, saroy va bozorlardan iborat murakkab urbanistik tizim shakllangan bo‘lib, u bugungi kunda ham tarixiy-madaniy meros sifatida qadrlanmoqda.

Hozirgi globallashuv davrida milliy tarix va madaniy merosni chuqur o‘rganish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Chunki tarixiy sivilizatsiyalar tajribasi zamonaviy jamiyat taraqqiyotida muhim nazariy va amaliy asos bo‘lib xizmat qiladi. Qo‘qon sivilizatsiyasi ham o‘zining boy tarixiy tajribasi, ilmiy-ma‘rifiy muhiti va iqtisodiy tizimi bilan bugungi O‘zbekiston rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi Qo‘qon sivilizatsiyasining bugungi kundagi ahamiyatini ilmiy jihatdan tadqiq qilish hamda uning zamonaviy jamiyatdagi o‘rnini ochib berishdan iborat.

Tadqiqot materiallari va metodologiyasi. Tadqiqot davomida tarixiy manbalar, arxiv materiallari, ilmiy maqolalar, monografiyalar va zamonaviy tadqiqotlardan foydalanildi. Jumladan, Qo‘qon xonligi tarixi, uning siyosiy tizimi, madaniy muhiti va iqtisodiy taraqqiyotiga oid ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi.

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

Tarixiy-qiyosiy metod – Qo‘qon sivilizatsiyasining boshqa Markaziy Osiyo sivilizatsiyalari bilan o‘xshash va farqli jihatlarini aniqlashda;

Tizimli tahlil metodi – Qo‘qon sivilizatsiyasining siyosiy, iqtisodiy va madaniy tarkibiy qismlarini kompleks o‘rganishda;

Manbashunoslik usuli – tarixiy hujjatlar va yozma manbalarni ilmiy tahlil qilishda;

Analitik va sintetik metodlar – mavjud ilmiy qarashlarni umumlashtirish va xulosalar chiqarishda qo‘llanildi.

Mazkur metodologik yondashuv tadqiqotning ilmiy aniqligi va obyektivligini ta’minlashga xizmat qildi.

Natijalar. Qo‘qon sivilizatsiyasi Farg‘ona vodiysining qulay geografik joylashuvi natijasida shakllandi. Vodiyning serhosil yerlari, savdo yo‘llariga yaqinligi va aholining ko‘p sonliligi iqtisodiy taraqqiyot uchun mustahkam asos yaratdi.

XVIII asr boshlarida tashkil topgan Qo‘qon xonligi qisqa muddatda kuchli siyosiy markazga aylandi [2,41]. Ayniqsa, Olimxon, Umarxon va Muhammad Alixon davrida davlat boshqaruvi tizimi takomillashtirildi, yangi madrasalar, masjidlar va saroylar qurildi [3, 52]. Bu esa hududda ilmiy-ma’rifiy muhitning shakllanishiga olib keldi.

Qo‘qon sivilizatsiyasining muhim jihatlaridan biri uning ko‘p madaniyatli muhitga ega bo‘lganidir [6, 97]. Bu yerda turli millat va elatlar o‘zaro iqtisodiy va madaniy aloqada yashagan. Natijada bag‘rikenglik va madaniy integratsiya muhiti shakllangan.

Ilm-fan va madaniyat rivoji. Qo‘qon xonligi davrida ilm-fan va adabiyot rivojlangan. Ayniqsa, Umarxon va Nodirabegim davrida adabiy muhit yuksaldi [7, 44]. Qo‘qon adabiy maktabi shakllanib, ko‘plab shoir va olimlar faoliyat yuritdi.

Nodira, Uvaysiy, Gulxaniy, Maxmur kabi ijodkorlarning asarlari xalq ma’naviyatining rivojlanishiga katta ta’sir ko‘rsatgan [7, 61]. Ushbu adabiy meros bugungi kunda ham yoshlarni ma’rifat va vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda muhim manba bo‘lib xizmat qilmoqda.

Qo‘qonda xattotlik, kulolchilik, misgarlik, zargarlik va yog‘och o‘ymakorligi kabi hunarmandchilik turlari yuqori darajada rivojlangan [9, 73]. Hozirgi davrda ushbu an‘analari milliy brend sifatida qayta tiklanmoqda.

Qo‘qon me‘morchiligining zamonaviy ahamiyati. Qo‘qon me‘morchiligi Sharq me‘morchilik an‘alarining noyob namunasi hisoblanadi. Xudoyorxon saroyi, Norbo‘tabiy madrasasi, Jome masjidi kabi tarixiy obidalar nafaqat tarixiy yodgorlik, balki turizm rivoji uchun muhim obyekt hisoblanadi [8,118].

Bugungi kunda ushbu tarixiy obidalarni restavratsiya qilish va asrab-avaylash davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biriga aylangan. Natijada ichki va tashqi turizm rivojlanib, iqtisodiy daromad manbalari kengaymoqda.

Tarixiy obidalar yosh avlodda tarixiy xotira va milliy g‘ururni shakllantirishda ham muhim rol o‘ynaydi.

Qo‘qon sivilizatsiyasining iqtisodiy ahamiyati. Qo‘qon qadimdan savdo markazi sifatida mashhur bo‘lgan [3, 88]. Buyuk ipak yo‘lining muhim nuqtasi sifatida shaharda ichki va tashqi savdo rivojlangan. Qo‘qon savdogarlari Xitoy, Hindiston, Eron va Rossiya bilan iqtisodiy aloqalar olib borgan [2, 95].

Bugungi kunda ham Qo‘qon hududi hunarmandchilik, tadbirkorlik va turizm markazi sifatida iqtisodiy ahamiyatini saqlab qolmoqda. Ayniqsa, milliy hunarmandchilik mahsulotlari xalqaro bozorlarda katta qiziqish uyg‘otmoqda.

Zamonaviy iqtisodiyotda “madaniy iqtisodiyot” tushunchasi muhim o‘rin tutmoqda. Qo‘qon sivilizatsiyasi bilan bog‘liq tarixiy meros esa aynan shu yo‘nalishda katta salohiyatga ega.

Muhokama. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, Qo‘qon sivilizatsiyasi bugungi kunda nafaqat tarixiy meros, balki strategik rivojlanish omili sifatida ham ahamiyatlidir. Ayniqsa, milliy identitetni shakllantirishda tarixiy sivilizatsiyalar tajribasi muhim rol o‘ynaydi.

Globalashuv jarayonida ayrim milliy qadriyatlarning yo‘qolib borishi kuzatilmoqda [5, 24]. Bunday sharoitda Qo‘qon sivilizatsiyasining ma‘naviy merosi yoshlarni milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, Qo‘qon tarixiy obidalarining xalqaro turizm tizimiga integratsiyalashuvi hudud iqtisodiyotini rivojlantirish imkonini beradi. Jahon tajribasi shuni ko‘rsatadiki, tarixiy-madaniy meros iqtisodiy taraqqiyotning muhim drayverlaridan biri hisoblanadi[10, 39].

Qo‘qon sivilizatsiyasi tajribasi davlat boshqaruvi, savdo diplomatiyasi va madaniy integratsiya masalalarida ham muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Chunki tarixiy tajriba zamonaviy boshqaruv tizimlarini takomillashtirishda nazariy asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Shuningdek, Qo‘qon adabiy muhiti va ma‘rifiy an‘analari bugungi ta‘lim tizimida ma‘naviy tarbiya vositasi sifatida qo‘llanilishi mumkin. Bu esa yoshlarning tarixiy tafakkurini rivojlantirishga yordam beradi.

Xulosa. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, Qo‘qon sivilizatsiyasi Markaziy Osiyo tarixidagi eng muhim madaniy va siyosiy markazlardan biri ekanligi aniqlandi. Ushbu sivilizatsiya nafaqat tarixiy taraqqiyotda, balki bugungi O‘zbekistonning ma‘naviy, iqtisodiy va madaniy rivojlanishida ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Qo‘qon sivilizatsiyasining bugungi kundagi asosiy ahamiyati quyidagilarda namoyon bo‘ladi:

- Milliy o‘zlik va tarixiy xotirani shakllantirishda;
- Yosh avlodni ma‘naviy va vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda;
- Turizm va madaniy iqtisodiyotni rivojlantirishda;
- Hunarmandchilik va milliy san‘atni qayta tiklashda;
- Xalqaro madaniy aloqalarni rivojlantirishda.

Kelgusida Qo‘qon sivilizatsiyasini chuqurroq o‘rganish, uning ilmiy va madaniy merosini raqamlashtirish hamda xalqaro miqyosda targ‘ib qilish muhim ilmiy yo‘nalishlardan biri bo‘lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Azamat Ziyov. O‘zbek davlatchiligi tarixi. – Toshkent: Sharq, 2000.
2. Bobobekov H. Qo‘qon tarixi. – Toshkent: Fan, 1996.
3. Nabiev R. Qo‘qon xonligi tarixi. – Toshkent: Universitet, 2003.
4. Ahmedov B. O‘zbekiston xalqlari tarixi manbalari. – Toshkent: O‘qituvchi, 1991.
5. Karimov I.A. Yuksak ma‘naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2008.
6. Xasanboyev O. Markaziy Osiyo sivilizatsiyasi tarixi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2015.
7. Rahmonov D. Qo‘qon xonligining madaniy hayoti. – Farg‘ona, 2018.
8. Ergashev Sh. O‘zbekistonning tarixiy shaharlari. – Toshkent, 2020.
9. To‘xtiyev K. Farg‘ona vodiysi tarixidan lavhalar. – Qo‘qon, 2017.
10. Abdullayev N. Milliy meros va zamonaviy taraqqiyot. – Toshkent, 2021.